

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

ISAM.

مركز البحوث الإسلامية
وقف الديانة التركي

el-Fetâva's-sugrâ

Necmeddin Yûsuf b. Ahmed el-Hâsî el-Hârizmî

(ö. 620 h. / 1223 m. [?])

Eserin aslı

Sadrüşşehîd Hüsâmeddin Ömer b. Abdülazîz el-Buhârî

(ö. 536 h. / 1141 m.)

Tahkik

Abdulhalik Uygur

Birinci Cilt

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1065
İSAM Yayınları 246
Klasik Eserler Dizisi 52
© Her hakkı mahfuzdur.

el-FETĀVA's-SUGRĀ Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī

Cilt 1

Tahkik
Abdulhalik Uygur

el-Fetāva's-sugrā
TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Tahkik Yayın Kurulu ilmi kontrolünde hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın yönetmeni M. Suat Mertoğlu
Yayın koordinasyon Erdal Cesar
Tahkik editörü Okan Kadir Yılmaz
İnceleme kısmı son okuma (Türkçe) Mustafa Demiray
Tashih (Arapça) Said Kayacı (İnceleme kısmı), Mohamed Shahin (İmla),
Abdulnasır Hakimi (Farsça ve İndeks)
(Türkçe) İsa Kayaalp, İsmail Özbilgin, İnyet Bebek
Tasarım Ali Haydar Ulusoy, İbrahim Dervişmüezzın (Uygulama),
Hasan Hüseyin Can (Kapak), Ramzi Haj Mustafa (Kapak Hattı)
Yayın takip Sema Doğan

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü Tuncay Başoğlu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun
01/06/2020 tarihli ve 2020/05 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ankara, Mart 2022 m. / 1443 h.
ISBN 978-625-8023-94-7 (Tk.)
978-625-8023-95-4 (1. Cilt)

Basım Yayın ve Dağıtım
TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī
el-Fetāva's-sugrā [الفتاوى الصغرى] / Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī ; tahkik
Abdulhalik Uygur. İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet
Vakfı, 2022.

1. c. (105, 395 s.) ; 24 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 1065. İSAM Yayınları ; 246.
Klasik Eserler Dizisi ; 52)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-625-8023-94-7 (Tk.) 978-625-8023-95-4 (1. Cilt)

İçindekiler

Kısaltmalar 7

Takdim 9

Önsöz 11

NECMEDDİN el-HÂSÎ ve *el-FETÂVA's-SUGRÂ'SI*

Abdulhalik Uygur

I. Sadrüşşehîd'in Hayatı ve İlmî Kişiliği 17

1. Sadrüşşehîd'in Hayatı 17

2. Hocaları 20

3. Talebeleri 21

4. Eserleri 23

4. 1. Nispeti Doğrulanmış Eserler 23

4. 2. Sadrüşşehîd'e Nispeti Şüpheli veya Yanlış Olan Eserler 27

5. İlmî Kişiliği 29

II. Hâsî'nin Hayatı ve İlmî Kişiliği 33

1. Hâsî'nin Hayatı 33

2. Hocaları 34

3. Talebeleri 35

4. Eserleri 35

5. İlmî Kişiliği 36

III. *el-Fetâva's-sugrâ'nın* Tahlili 37

1. Eserin Şekil ve Muhteva Açısından Tahlili 37

1. 1. Eserin Adı 37

1. 2. Müellife Nispeti 38

1. 3. Eserin Muhtevası	39
1. 4. Eserin Konuları ve Tertibi	41
1. 5. Eserin Kaynakları	42
2. Eserin Üslup ve Yöntem Açısından Tahlili	64
2. 1. Eserdeki Yazım Üslubu ve Kaynak Kullanımı	64
2. 2. Eserde İzlenen Yöntem	65
2. 3. Müellifin Tercihleri	69
IV. Eserin Literatürdeki Yeri	75
1. Eserin Hanefî Literatüründeki Yeri	75
2. Eser Üzerine Yapılan Çalışmalar	76
2. 1. <i>Tetimmetü'l-Fetâvâ</i>	77
2. 2. <i>Münyetü'l-müftî</i>	78
V. Nüshaların Tanıtımı	81
1. Tahkikte Kullanılan Nüshalar	82
2. Kullanılmayan Nüshalar	91
Tahkikte Takip Edilen Yöntem	95
Kaynakça	97

Takdim

Buhara’da V-VII. (XI-XIII.) yüzyıllarda “sadr” unvanıyla görev yapan ve Hanefî fukahasının önde gelen temsilcileri olan Burhan ailesine mensup Sadrüşşehîd (ö. 536/1141) fetâvâ/vâkıât literatüründe birçok eser telif etmiş ve bu literatüre yön vermiş bir âlimdir.

Sadrüşşehîd’in genel kabule mazhar olan bu eserleri birçok tertip ve tamamlama çalışmasına konu olmuştur. Bu çalışmalardan biri de Necmeddin Yûsuf b. Ahmed el-Hâsî’ye (ö. 620/1223 civarı) ait *el-Fetâva’s-sugrâ* isimli fetâvâ/vâkıât eseridir. O zamana kadar yazılmış en önemli fetâvâ/vâkıât çalışmalarını bir araya getiren bu eser, Hâsî’nin meseleleri tertip etmeye ve eksiklikleri gidermeye yönelik çalışmasıyla müftülerin en çok ihtiyaç duyduğu fikhî konuları derleyen kapsamlı bir kaynak kimliğine kavuşmuştur.

Başlangıçta Abdulhalik Uygur tarafından doktora tezi olarak tahkik edilen elinizdeki bu çalışma, TDV İslam Araştırmaları Merkezi tarafından İkinci Klasik Dönem Projesi kapsamında ilk defa yayımlanmak üzere uzun ve titiz bir hazırlık sürecinden geçmiştir. Bu süreçte *İSAM Tahkikli Neşir Esasları*’na (İTNES) uygun olarak yeniden düzenlenen eser, imla kontrolü ve ilmî tashih aşamalarından geçmiştir. Yine bu süreçte eserde bulunan ve tahkik aşamasında Arapça’ya çevrilmiş olan Farsça

metinler gözden geçirilerek tashih edilmiştir. Arapça ve Türkçe olarak iki dilde hazırlanan ilmî inceleme/dirase kısmı ve araştırmacılar için kolaylık sağlayacağını düşündüğümüz kapsamlı dizin bölümleriyle birlikte yayıma hazırladığımız bu eserde muhakkikin ve merkezimizde görev yapan birçok ismin emeği bulunmaktadır. Bu vesileyle kitabı tahkik edip ilim dünyasına kazandıran Dr. Abdulhalik Uygur'a, çalışmanın editörlüğünü yapan İSAM Tahkik Yayın Kurulu üyesi Okan Kadir Yılmaz'a, dirase/inceleme bölümlerinin ilmî kontrollerini yapan Said Kayacı'ya, Arapça imla kontrolünü yapan Muhammed Yâsir Şahin'e, Farsça metinleri gözden geçirip tashihlerde bulunan Dr. Abdulnasır Hakimi'ye, yine bu Farsça ibarelerin tercüme ve tashihine katkılarda bulunan Davud Debiri'ye, Türkçe inceleme kısmının son okumasını üstlenen Dr. Mustafa Demiray'a ve sayfa tasarımını gerçekleştiren Ali Haydar Ulusoy ve İbrahim Dervişmüezzîn'e teşekkür ederim.

Doç.Dr. Tuncay Başoğlu
İkinci Klasik Dönem Proje Koordinatörü

Önsöz

Türkistan coğrafyası İslam ile tanıştıktan hemen sonra yeni kabul edilen bu dinin kültürel değerlerine, İslam medeniyetine ve ilimlerine önemli katkılar sunmuştur. Özellikle bu bölgede tefsir, kelam, fıkıh, felsefe, müzik, Arap dili ve edebiyatı sahalalarında ortaya konmuş eserlere dikkat çekmek gerekir. VI. (XII.) asrın başlarına geldiğimizde bu coğrafyada fıkıh alanında yapılan çalışmalar nitelik ve nicelik bakımından İslam âleminde bu alana en üst düzeyde katkı yapan bir noktaya ulaşmıştır. Bu alandaki önemli çalışmalardan bazıları Sadrüşşehîd lakabıyla tanınan Ömer b. Abdülazîz b. Ömer b. Mâze el-Buhârî'ye (ö. 536/1141) aittir. Burada onun eserlerinden *el-Fetâva's-sugrâ*'nın Necmeddin Yûsuf b. Ahmed b. Ebû Bekir el-Hâsî (ö. 620/1223 civarı) tarafından yeniden düzenlenmiş halini tahkik ederek araştırmacıların istifadesine sunuyoruz.

Sadrüşşehîd'in *el-Fetâvâ*'sı klasik dönemlerde olduğu gibi günümüzde de Hanefî mezhebinin önemli kaynaklarından biri kabul edilir. Onun diğer eserleri gibi bu eserine de Hanefî fakihleri tarafından çok önem verilmiş ve çağdaşlarından itibaren aralarında İbn Nüceym (ö. 970/1563) ve İbn Âbidîn (ö. 1252/1836) gibi fakihlerin de yer aldığı birçok âlim ondan çokça nakil yapmış, ona atıfta bulunmuş ve Sadrüşşehîd'in tercihlerine yer vermişlerdir. Bu eser klasik dönemdeki fakihlerin karşılaştıkları meselelerin çözümüne ilişkin görüşlere,

onların kullandıkları delillere ve istidlal yöntemlerine ilişkin aydınlatıcı niteliğe sahiptir. Eser bu bakımdan yeni mesele ve hadiselerin İslam hukukundaki yerini tespit etmede, yani fetva konusunda usul ve metot öğretme özelliği taşımaktadır. Önemine binaen bu eseri tahkik ederek ilim âlemine kazandırmak istedik.

Çalışmamızın aslı, Prof.Dr. Şükrü Özen danışmanlığında hazırladığımız *Hâsî'nin "el-Fetâva's-Sugrâ" Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili* başlıklı doktora tezimize (İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019) dayanmaktadır. Üç yazma nüshaya istinaden yayıma hazırlanan elinizdeki bu neşir, doktora tezimizin dirase kısmının özetinden ve *el-Fetâva's-sugrâ*'nın tahkikli metninden oluşmaktadır.

Müellif bu eserinde ele aldığı her meseleden önce veya sonra istifade ettiği kaynakların adını vermiştir. Dolayısıyla eserin tahkik ve tahlilinde öncelikli kaynaklarımız müellifin zikrettiği kaynaklar olmuştur. Bunun yanında temel fıkıh kaynakları, çeşitli tabakat eserleri ve kamuslardan yararlanılmıştır. Müellifin dönemine ve hayatına ilişkin kısımlar da çeşitli tarih-tabakat kitaplarından ve *TDV İslâm Ansiklopedisi*'nin ilgili maddelerinden istifade edilerek hazırlanmıştır.

Eser içinde geçen bazı Farsça cümleler, dil özellikleri ve yazı biçimi açısından günümüz Farsça'sından farklı olduğundan bunların tercümesi noktasında bazı zorluklarla karşılaştık. Bu metinlerin Arapça'ya çevirisi sırasında takip edilen hususları şöylece sıralayabiliriz:

1. Metinde geçen Farsça ifadelerin Arapça çevirileri dipnotlarda verilmiştir.
2. Farsça metinlerin tamamı Dr. Abdulnasır Hakimi tarafından gözden geçirilerek tashih edilmiştir.

3. Baskıya hazırlık aşamasında Farsça metinlerin yazımında günümüz Farsça imla usulü esas alınmıştır.
4. Müellif veya müstensihler tarafından yazılmayan “pe, çe, je, gaf” (پ، چ، ژ، گ) harferi ilgili kelimelere Hakimi tarafından eklenmiştir.
5. Tercüme sırasında *Lugatnâme-i Dihhudâ*’dan yararlanılmıştır.
6. Farsça meselelerin Arapça’ya tercümesinde birebir tercümeden ziyade fikhî tercüme yapılmaya çalışılmıştır.
7. Okunamayan çok az sayıda Farsça kelimenin fotoğrafına, ıktibas işareti içerisinde dipnotta yer verilmiştir.

Bu vesileyle başta danışman hocam Şükrü Özen olmak üzere, tez jürisindeki hocalarıma ve bu çalışmanın tamamlanmasında katkıda bulunan herkese teşekkür ediyorum. Kitabın yayına hazırlık ve basım aşamalarında önemli katkıları bulunan İSAM yetkililerine ve mensuplarına teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca Beyazıt Devlet, Süleymaniye ve Millet kütüphanelerinin yetkililerine de teşekkür ederim. Nihayet çalışmam boyunca maddi ve manevi desteğini benden esirgemeyen eşimden ve çocuklarımdan çalışmalarım sırasında kendilerine yeterli zaman ayıramadığım için özür diliyorum ve kaprislerime sabrettikleri için kendilerine kalbî şükranlarımı sunuyorum.

Dr. Abdulhalik UYGUR
İstanbul, 2022

TÜRKİYE DİYANET VAKFI
İSLAM ARAŞTIRMALARI MERKEZİ

ISAM.

مركز البحوث الإسلامية
وقف الديانة التركي

el-Fetâva's-sugrâ

Necmeddin Yûsuf b. Ahmed el-Hâsî el-Hârizmî

(ö. 620 h. / 1223 m. [?])

Eserin aslı

Sadrüşşehîd Hüsâmeddin Ömer b. Abdülazîz el-Buhârî

(ö. 536 h. / 1141 m.)

Tahkik

Abdulhalik Uygur

İkinci Cilt

TÜRKİYE DİYANET VAKFI YAYINLARI

Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları

Yayın No. 1065
İSAM Yayınları 246
Klasik Eserler Dizisi 52
© Her hakkı mahfuzdur.

el-FETĀVA's-SUGRĀ
Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī

Cilt 2

Tahkik
Abdulhalik Uygur

el-Fetāva's-sugrā
TDV İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM)
Tahkik Yayın Kurulu ilmi kontrolünde hazırlanmıştır.
İcadiye-Bağlarbaşı Cad. 38 Üsküdar/İstanbul
Tel. 0216. 474 08 50
www.isam.org.tr yayin@isam.org.tr

Yayın yönetmeni M. Suat Mertoğlu
Yayın koordinasyon Erdal Cesar
Tahkik editörü Okan Kadir Yılmaz
İnceleme kısmı son okuma (Türkçe) Mustafa Demiray
Tashih (Arapça) Said Kayacı (İnceleme kısmı), Mohamed Shahin (İmla),
Abdulnasır Hakimi (Farsça ve İndeks)
(Türkçe) İsa Kayaalp, İsmail Özbilgin, İnyet Bebek
Tasarım Ali Haydar Ulusoy, İbrahim Dervişmüezzın (Uygulama),
Hasan Hüseyin Can (Kapak), Ramzi Haj Mustafa (Kapak Hattı)
Yayın takip Sema Doğan

Bu eser
TDV İslam Araştırmaları Merkezi'nin (İSAM)
İkinci Klasik Dönem Projesi
kapsamında yayınlanmıştır.

Proje koordinatörü Tuncay Başoğlu

Bu kitap
İSAM Yönetim Kurulu'nun
01/06/2020 tarihli ve 2020/05 sayılı kararıyla basılmıştır.

Birinci Basım: Ankara, Mart 2022 m. / 1443 h.
ISBN 978-625-8023-94-7 (Tk.)
978-625-8023-96-1 (2. Cilt)

Basım Yayın ve Dağıtım
TDV Yayın Matbaacılık ve Tic. İşl.
Ostim OSB Mahallesi, 1256 Cadde, No. 11
Yenimahalle/Ankara
Tel. 0312. 354 91 31 Faks. 0312. 354 91 32
bilgi@tdv.com.tr
Sertifika No. 48058

Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī
el-Fetāva's-sugrā [الفتاوى الصغرى] / Necmeddin Yūsuf b. Ahmed el-Hāsi el-Hārizmī ; tahkik
Abdulhalik Uygur. İstanbul ; Ankara : İslam Araştırmaları Merkezi (İSAM) ; Türkiye Diyanet
Vakfı, 2022.

2. c. (504 s.) ; 24 cm. – (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ; 1065. İSAM Yayınları ; 246. Klasik
Eserler Dizisi ; 52)

Dizin ve kaynakça var.
ISBN 978-625-8023-94-7 (Tk.) 978-625-8023-96-1 (2. Cilt)